
Wstęp

Współczesny świat staje się coraz bardziej niespokojny, a nadzieje na jego stabilizację wyglądają raczej mgliście. Rzeczywistość drugiej dekady XXI wieku sprawia, że bezpieczeństwo jest jednym z najważniejszych problemów współczesnego świata. Marzenia o nowej i doskonałej rzeczywistości zostały zdominowane dbałością o sprawy związane z bezpieczeństwem. Stąd też, jest ono pierwotną, egzystencjonalną potrzebą jednostek, grup społecznych i narodów. Nie chodzi tylko o przetrwanie, integralność i niezawisłość, lecz o bezpieczeństwo rozwoju, które zapewnia ochronę i wzbogacenie tożsamości jednostki czy narodu. Bezpieczeństwo zależy od tego, co dzieje się wokół nas, od środowiska zewnętrznego, z którego mogą pochodzić potencjalne zagrożenia, zależy także od każdego z nas – naszej gotowości do sprostania wszystkim zagrożeniom¹.

Żyjemy w czasach, w których pojawiają się ciągle nowe zjawiska, problemy lub zdarzenia i czynniki mogące mieć istotny wpływ na kreowanie lub przynajmniej kształtowanie pokoju i stabilności międzynarodowej. Do zjawisk tych zaliczyć można: technologię, demografię i klimat, kryzysy ekonomiczne, zachwianie stabilności politycznej, zorganizowaną przemoc, rozpowszechnianie broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, terroryzm, konflikty etniczne, katastrofy ekologiczne i klimatyczne i inne. Zjawiska te nie tylko przyjmują postać zagrożeń, posiadających zarówno wymiar zewnętrzny, jak i wewnętrzny, ale wszystkie one wzajemnie mogą się przenikać, tworząc różnego rodzaju sploty zdarzeń (zjawisk, procesów), czasem niemożliwych nie tylko do przewidzenia i przewyciężenia współcześnie, ale nawet w przyszłości².

Bezpieczeństwo państwa staje się jednym z najważniejszych zadań, determinujących jego działania. Obejmują one swym zasięgiem niemal każdą sferę aktywności państwa, tak wewnętrzną, jak i zewnętrzną, przesądzają o charakterze tej problematyki, jak również o metodach, środkach i formach działania na rzecz zapewnienia jego bezpieczeństwa. Utrzymanie stabilności struktur społecznych,

¹ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 8.

² Zob. M. Kozub, *Mysleć strategicznie o bezpieczeństwie przyszłości*, Warszawa 2013, s. 13.

politycznych, ekonomicznych nadają polityce bezpieczeństwa państwa najistotniejszą rolę. Jej istota zazwyczaj sprowadza się do:

- ochrony instytucji władzy politycznej przed działalnością osób lub grup dążących do podważenia konstytucyjnego porządku państwa,
- rozpoznawania oraz zapobiegania działalności osób lub grup mogących podważać prawa i wolności obywateli,
- rozpoznawania negatywnych przejawów działalności obcokrajowców przebywających na terenie państwa, mogącej godzić w porządek prawny państwa, i przeciwdziałanie jej,
- rozpoznawania, zgodnymi z prawem metodami i środkami, nastrojów społecznych oraz informowanie ośrodków władzy państwowej o istotnych elementach sytuacji społeczno-politycznej w państwie,
- wykonywania innych czynności dających rękojmię bezpieczeństwa państwa³.

Zatem polityka bezpieczeństwa to celowa i zorganizowana działalność kompetentnych organów państwa, zmierzająca do stałego zapewnienia bezpieczeństwa narodowego⁴, a także współdziałania państwa w tworzeniu bezpieczeństwa międzynarodowego⁵.

W dobie upowszechniania podejścia strategicznego w różnych dziedzinach aktywności człowieka i wszelkich formach tworzonych przez niego organizacji, relacje między polityką bezpieczeństwa a strategią bezpieczeństwa występują w ścisłym związku. Obydwa terminy związane są z działalnością państwa. Strategia przestała być tylko środkiem osiągania celów bezpieczeństwa, a stała się synonimem działania skutecznego – odnosząc to ujęcie do polityki państwa, mówi się o strategii jako sztuce osiągania celów⁶. Inaczej, przez strategię bezpieczeństwa narodowego należy rozumieć, wybór dokonany na podstawie wiedzy i analizy strategicznej środków właściwych i koniecznych, a będących w dyspozycji państwa

³ Zob. J. Gryz, *Bezpieczeństwo państwa. Władza – polityka – strategia*, Warszawa 2013, s. 115–116.

⁴ Bezpieczeństwo państwa, harmonizującego wszystkie rodzaje potrzeb (indywidualne, grupowe, publiczne, narodowe) oraz uwzględniające różne czynniki (zewnętrzne i wewnętrzne, indywidualne i grupowe, przyrodnicze i wynikające z działalności człowieka), można utożsamiać z bezpieczeństwem narodowym. Z wielu powodów należy jednak być ostrożnym przy utożsamianiu bezpieczeństwa państwa z bezpieczeństwem narodowym bez poczynienia stosownych zastrzeżeń. Pojęcie bezpieczeństwa narodowego rozszerza tradycyjne rozumienie bezpieczeństwa państwa, związane z realizacją funkcji państwa na rzecz: przetrwania narodu, zachowania terytorium, suwerennej władzy oraz ładu wewnętrznego i porządku prawnego, ochrony i obrony wartości, potrzeb, a także wsparcia realizacji celów i interesów (historycznie, sytuacyjnie, przedmiotowo i podmiotowo zmiennych) właściwych jednostkom i grupom społecznym, z grupą państwową włącznie. Szerzej: W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa 2011.

⁵ R. Zięba, *Leksykon pokoju*, Warszawa 1987, s. 156.

⁶ R. Kuźniar, *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, Warszawa 2005, s. 180.

do osiągania celów i realizacji zadań określonych przez politykę bezpieczeństwa⁷. Wobec rosnącego wpływu strategii na politykę ujawnia się pogląd zakładający priorytet strategii nad polityką. W tym ujęciu cele strategiczne w dziedzinie bezpieczeństwa państwo lub inny podmiot międzynarodowy osiąga poprzez prowadzenie polityki bezpieczeństwa jako bieżącej działalności tego podmiotu, jego organów kierowniczych. Dlatego dalszym uszczegółowieniem celów strategicznych są cele polityczne (jako cele operacyjne), odnoszące się do konkretnego działania w ramach całej strategii postępowania podmiotu w dziedzinie bezpieczeństwa⁸. Zatem można stwierdzić, iż rzeczą polityki jest określanie celów, a strategii wybór środków i sposobów ich osiągania w ramach realizowanej koncepcji działania; strategia jest narzędziem jej racjonalizacji.

Strategia nadaje kierunek działania danemu systemowi. W odniesieniu do bezpieczeństwa narodowego, strategia bezpieczeństwa projektuje przyszłą organizację (strukturę) i funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa narodowego, jest linią wytyczającą postępowanie kierownictwa systemu w związku z sytuacjami, jakie zachodzą w jego otoczeniu i przy uwzględnieniu własnego potencjału. System bezpieczeństwa narodowego powinien być ukierunkowany na zapewnienie dobrobytu społeczeństwa i jego rozwoju. Przeznaczony jest do rozwiązywania wszelkich możliwych problemów szeroko pojętego bezpieczeństwa. Zaś jego celem powinno być odpowiednie przygotowanie i skuteczne wykorzystanie sił i środków będących w dyspozycji państwa do przeciwdziałania zagrożeniom powodującym sytuacje niebezpieczne na wszystkich szczeblach jego funkcjonowania.

W kontekście powyższego, proces kształtowania bezpieczeństwa państwa należy rozumieć jako projektowanie, profilowanie, planowanie pożądanego stanu bezpieczeństwa przez działania na rzecz ochrony i obrony bytu i rozwoju, zapewniające sprostanie wyzwaniom, przeciwstawianie się zagrożeniom, wykorzystanie szans w procesach oddziaływań, współzależności, internacjonalizacji, instytucjonalizacji w wymiarze zewnętrznym i wewnętrznym w środowisku podmiotu (lokalnym, subregionalnym, regionalnym, globalnym)⁹.

Rozumienie otaczającej nas rzeczywistości społecznej, politycznej, ekonomicznej leży u podstaw prowadzenia badań w zakresie bezpieczeństwa narodowego, ich organizacji oraz podejmowanych i prowadzonych działań. Przeprowadzona analiza literatury przedmiotu dotyczącej przeobrażeń społeczno-politycznych zachodzących w świecie, Europie i regionie, bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego, jak również transformacji zachodzących w polskiej polityce bezpie-

⁷ Zob. J. Marczak, *Strategia bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, R. Jakubczak, J. Flis (red.), Warszawa 2006, s. 161.

⁸ S. Koziej, *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo i prognozy XXI wieku*, Toruń 2008, s. 11.

⁹ Zob. J. Gryz (red.), *Strategia bezpieczeństwa narodowego Polski*, Warszawa 2013, s. 13.

czeństwa XX i pierwszej dekady XXI wieku oraz osobistych doświadczeń i wniosków z obserwacji, pozwoliły na określenie przedmiotu badań.

Przedmiotem badań podjętych w niniejszej monografii jest związek między bezpieczeństwem, strategią bezpieczeństwa i systemem bezpieczeństwa narodowego w projektowaniu optymalnych rozwiązań zapewniających bezpieczeństwo państwa, społeczeństwa i jednostki.

Biorąc pod uwagę powyższy zakres monografii, problem główny sprowadzono do pytania: jak gromadzona wiedza w obszarze bezpieczeństwa wpływa na proces kreowania strategii bezpieczeństwa, w tym polskiej samodzielności strategicznej oraz na kształtowanie systemu bezpieczeństwa narodowego zdolnego do przeciwstawienia się wszelkim zagrożeniom dla funkcjonowania państwa, społeczeństwa i jednostki. W stosunku do niego sformułowano problemy szczegółowe. Brzmiały one następująco: jak kształtuje się współczesna wiedza o bezpieczeństwie i jaki wpływ wywiera na ten proces globalizacja? Czym są zagrożenia bezpieczeństwa, jak je interpretować i jak wpływają na funkcjonowanie państwa, społeczeństwa, jednostki? Jakie miejsce zajmuje współcześnie bezpieczeństwo w procesie poznania naukowego? Jak ewoluowała strategia na przestrzeni dziejów? Jak kształtowały się strategie bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej? Jak przebiegał proces ewolucji polskich strategii bezpieczeństwa narodowego? Wreszcie jak powstaje i formalizuje się system bezpieczeństwa narodowego?

Celem głównym pracy jest określenie relacji wynikających z oddziaływania bezpieczeństwa na proces dostosowywania strategii bezpieczeństwa do aktualnego środowiska bezpieczeństwa oraz na kształtowanie skutecznego systemu bezpieczeństwa narodowego zapewniającego bezpieczeństwo państwu, społeczeństwu i jednostce. W związku z tym, celami szczegółowymi są:

- przedstawienie wiedzy o współczesnym bezpieczeństwie, jego relacjach z globalizacją, jego zagrożeniach oraz miejscu bezpieczeństwa w systemie polskiej nauki,
- zaprezentowanie procesu rozwoju strategii w ujęciu historycznym i współczesnym, kształtowania się strategii bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej oraz przegląd polskich strategii bezpieczeństwa XX i XXI wieku,
- opisanie i rekomendowanie rozwiązań dla systemu bezpieczeństwa narodowego.

Na podstawie egzegezy źródeł i ich krytycznej analizy przyjęto następującą główną hipotezę badawczą: współczesna wiedza o bezpieczeństwie wynika z postrzegania rzeczywistości, w której podstawy poznania stanowią teorie stosowane do identyfikacji i projekcji strategii bezpieczeństwa narodowego, a ta z kolei nadaje kształt systemowi bezpieczeństwa narodowego.

W pracy sformułowano hipotezy pomocnicze, które przybliżą rozwiązanie przyjętego problemu badawczego:

- bezpieczeństwo tworzone jest na podstawie doktryn i ideologii politycznych, ich stosowanej wykładni, będących wynikiem występujących zagrożeń,
- strategia bezpieczeństwa narodowego stanowi projekcję dążeń, które identyfikowane są z zapewnieniem egzystencji i rozwoju państwa,
- odpowiednio przygotowany i sprawnie działający system bezpieczeństwa narodowego skutecznie przeciwstawi się zagrożeniom na wszystkich szczeblach funkcjonowania państwa, społeczeństwu i jednostce.

Badanie wyżej wymienionych aspektów wymagało zastosowania różnych metod badawczych, takich jak: krytycznej analizy piśmiennictwa naukowego, zarówno historycznego, jak i współczesnego dotyczącego polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej, sięgania do badań teoretycznych z różnych dyscyplin naukowych, a także bacznej obserwacji i oceny współczesnego środowiska bezpieczeństwa w świecie, Europie i regionie.

Struktura pracy jest wynikiem przyjętej koncepcji badawczej, realizowanej w oparciu o założone metody badawcze. Monografia składa się z trzech rozdziałów, opatrzona jest także wstępem i zakończeniem, bibliografią, załącznikami i wykazem tabel i rysunków.

Przedmiotem rozdziału pierwszego jest refleksja dotycząca współczesnej wiedzy o bezpieczeństwie. Celem rozważań było wyjaśnienie teoretycznych aspektów bezpieczeństwa, ewolucję jego pojmowania, od tradycyjnego po współczesną interpretację bezpieczeństwa pozamilitarnego, jak również związki bezpieczeństwa z globalizacją. Scharakteryzowano zagrożenia współczesnego bezpieczeństwa wraz z zdefiniowaniem, interpretacją, sklasyfikowaniem oraz określeniem jego wpływu na państwo, społeczeństwo i jednostkę. Ważnym zadaniem było wskazanie miejsca bezpieczeństwa w procesie poznania naukowego w kontekście wyłonienia się nauk o bezpieczeństwie i nauk o obronności.

W rozdziale drugim dokonano interpretacji, opisu kształtowania się i rozwoju strategii na przestrzeni dziejów od starożytności po czasy współczesne, przedstawiając jednocześnie koncepcje strategii największych teoretyków europejskich. Poddano analizie strategię bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych oraz Unii Europejskiej, a także polskie koncepcje i strategię bezpieczeństwa wraz ze Strategicznym Przeglądem Bezpieczeństwa Narodowego i Białą Księgą Bezpieczeństwa Narodowego włącznie.

Rozdział trzeci obejmuje proces kształtowania się i projektowania systemu bezpieczeństwa narodowego. Zawarte w nim rozważania dotyczą istoty systemu bezpieczeństwa narodowego, jego struktury, problemu kierowania bezpieczeństwem

narodowym oraz kompetencji organów władzy i administracji publicznej w procesie kierowania bezpieczeństwem narodowym.

W powyższych analizach posłużono się podejściem holistycznym wyrażającym kompleksowy charakter prowadzonych badań na podstawie zjawisk społecznych, politycznych, ekonomicznych. Przystawione w monografii badania i analizy wydają się ważne i uzasadnione, zważywszy na zmieniającą się sytuację w środowisku bezpieczeństwa na wschód od Polski, toczącą się debatę nad bezpieczeństwem państwa i jego polityką bezpieczeństwa, kształtem i strukturami instytucji i służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo.

Autor zdaje sobie sprawę, iż podjęte problemy i analizy bezpieczeństwa państwa nie wyczerpują problematyki, ponieważ są one zawsze otwarte, lecz stają się inspiracją do dalszych eksploracji naukowych.

Monografia adresowana jest do osób zainteresowanych problematyką bezpieczeństwa państwa oraz tych, którzy pragną uzyskać wiedzę z zakresu poruszanej problematyki, zweryfikować swoje poglądy bądź skonfrontować z zaprezentowanymi.